

PRIČATI (ILI NE) O TZV. *DROPOUT* FENOMENU U HRVATSKOJ?

Sažetak

Dok je u europskim i svjetskim okvirima problem ranog napuštanja srednjoškolskog obrazovanja prepoznat kao znatan društveni problem, u Hrvatskoj se o ovoj temi ne raspravlja. Prema Eurostatu (2021), Hrvatska bilježi najnižu stopu učenika koji se ispisuju, no treba imati na umu da u Hrvatskoj ne postoji sustavno praćenje te populacije te se rabi neujednačena metodologija. Smatramo da je problem nedovoljno prepoznat i istražen. Iako se rizičnim učenicima identificiraju oni s lošim školskim uspjehom koji dolaze iz teških socioekonomskih obiteljskih prilika, iskustva iz prakse i istraživanja pokazuju da katkad nije riječ o učenicima s lošim školskim uspjehom. Odgojno-obrazovne ustanove susreću se s novim izazovom, a odnosi se na proširenje konteksta prepoznavanja učenika koji su u riziku od ranog napuštanja obrazovanja na način da se fokus proširi na učenike s visokim očekivanjima, s perfekcionizmom, a time i rizikom od razvoja anksioznosti. U suvremenoj literaturi pojavljuje se termin *studyholizam* (Loscalzo, Giannini, 2022). Riječ je o potencijalnom poremećaju koji se očituje kao pretjerana i nekontrolirana motivacija za učenjem do te mjere da ometa obavljanje drugih aktivnosti (društveni život, nedovoljno sna...). Pred školama je izazov kontinuiranog promišljanja i provođenja preventivnih programa usmjerenih na promicanje mentalnog zdravlja kako bi se fokus ocjena prebacio na druga područja osobnog razvoja. Cilj je ovog rada pokrenuti raspravu o tzv. fenomenu *dropouta* u Hrvatskoj, o potrebi uvođenja jedinstvene metodologije praćenja učenika do trenutka stjecanja svjedodžbe, te upozoriti na stereotip da je, u pravilu, riječ o lošim učenicima.

Ključne riječi: rano napuštanje školovanja, metodologija praćenja, preventivni programi, *studyholizam*

1. Uvod

Kako bi se što uspješnije mladi mogli nositi s ubrzanim promjenama u društvu i na tržištu rada, nužno je da posjeduju odgovarajuće vještine, znanja, kompetencije i stavove. U skladu s time, obrazovanje i osposobljavanje se ističu kao ključni preduvjeti za osobni i profesionalni razvoj građana Europe. Prema dosadašnjim istraživanjima (Rumberger 2011), odluka da se napusti školovanje prije stjecanja svjedodžbe ili stručne kvalifikacije nije trenutnog karaktera, već je pretežno riječ o procesu koji traje neko vrijeme, koji ima brojne uzroke, okolnosti u kojima nastaje i svoje posljedice. O tome s kojim se teškoćama susreću mladi s nezavršenom srednjom školom svjedoče brojna istraživanja (Biggart i Kovacheva, 2006; Potočnik, 2006; Crisholm, 2006). Nakon određenja

terminološkog okvira fenomena ranog napuštanja školovanja posvetit ćemo se kratkom pregledu dostupnih brojčanih pokazatelja ovog fenomena na nacionalnoj i europskoj razini. Dok je u europskom i općenito svjetskom kontekstu problem ranog napuštanja školovanja (tzv. *dropping out*) prepoznat kao znatan društveni problem, u Hrvatskoj se njeguje stav da je riječ o zanemarivoj brojci. Jedan od razloga je taj što Hrvatska zaista bilježi najnižu stopu učenika koji rano napuštaju školovanje (Eurostat, 2021), no valja također imati u vidu da u Hrvatskoj ne postoji sustavno praćenje ove populacije te se rabi neujednačena metodologija (Berc i sur., 2015), tako da su i statistički podatci kojima raspolažemo kada govorimo o broju učenika koji odustaju od školovanja prilično šturi i nepouzdati. Prema našem mišljenju, problem je nedovoljno prepoznat, a, dakako, onda i nedovoljno istražen. U potpunosti se slažemo sa stavom Postrak i suradnika (2020) da svaka mlada osoba ispala iz sustava obrazovanja zahtijeva pažnju i podršku odgojno-obrazovnog sustava i ostalih. Iskustva iz prakse, ali i istraživanja (De Witte i dr., 2013) pokazuju da katkad nije riječ samo o učenicima koji su slabog školskog uspjeha, te uvode pojam *studyholizam*, kao opsesija prema učenju (Loscalzo i Giannini, 2019, Loscalzo i Giannini, 2022) koja također može biti povezana s ranim napuštanjem školovanja. Nadalje, istraživanja su pretežno usmjerena na nabranje rizičnih čimbenika, no upravo *studyholizam* nas upozorava da rano napuštanje školovanja ne treba biti rezultat lošega školskog uspjeha. Svakodnevno praktično iskustvo nam upravo to potvrđuje. Pitanje je koliko i kako su djelatnici odgojno-obrazovnih ustanova spremni odgovoriti ovom problemu.

2. Rano napuštanje školovanja – terminološko i konceptualno određenje

U literaturi možemo naći brojne termine koji se odnose na problem ranog napuštanja školovanja, kao npr. prekid školovanja, odustajanje od obrazovanja, prijevremeno napuštanje školovanja (Baturina i sur., 2014; Zečević, 2018). Termin se odnosi na mlade koji prekidaju srednjoškolsko obrazovanje prije završetka trogodišnjeg ili četverogodišnjeg programa, dakle bez stjecanja svjedodžbe ili bez stečene stručne spreme (Rumberger, 2011; prema Berc i sur., 2015). Termin kojim se koristimo možemo uvrstiti u tzv. širu definiciju termina koji u engleskom jeziku glasi *dropping out*. Doseg ove definicije obuhvaća mlade osobe koje su izašle iz sustava obrazovanja bez prethodnog stjecanja svjedodžbe, a u skladu je s definicijom kojom se koriste Bouillet i Uzelac (2007) koji ističu kako je napuštanje školovanja „završni čin procesa školovanja i znači odustajanje mlade osobe od ulaganja napora radi postizanja minimuma kvalifikacije nužne za ulazak na tržište rada“. Preporuka Vijeća Europske unije za smanjenje ranog napuštanja školovanja iz 2011. godine definira termin ranog napuštanja školovanja kao

termin koji se upotrebljava za osobe koje su napustile obrazovanje i osposobljavanje s nižim stupnjem srednjoškolskog obrazovanja ili niže i koje više nisu u obrazovanju i osposobljavanju (Rec, 2011). Prema Eurostatu riječ je o osobama koje su u dobi između 18. i 24. godine, a koje nisu nakon prekinutog srednjoškolskog obrazovanja nastavile ni jedan oblik obrazovanja ili osposobljavanja, tj. nisu stekle svjedodžbu kao potvrdu o završetku (Eurostat, 2021).

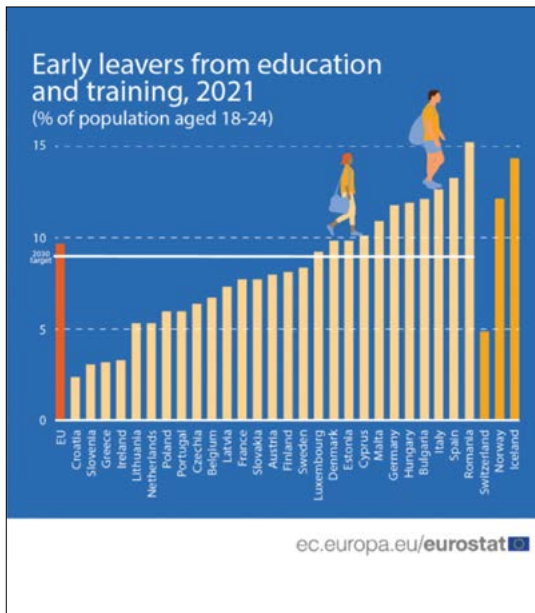
Prema Zakonu o odgoju i obrazovanju (NN 126/12, čl. 66) učeniku srednje škole prestaje status redovitog učenika:

- na kraju školske godine u kojoj je završio srednje obrazovanje
- kada se ispiše iz srednje škole
- kada se ne upiše u sljedeći razred srednje škole.

Ono što smatramo ključnim pri definiranju pojma jest stav da rano odustajanje od školovanja ne valja promatrati kao zasebni događaj koji se tiče samo osobe koja odustaje.

3. Brojčani pokazatelji ranog napuštanja školovanja u europskom kontekstu

Za razliku od Hrvatske, Europska komisija prepoznala je ovaj problem kao problem kojem se treba sveobuhvatno pristupiti na razini čitave Europske unije. Osim što komisija prati broj mladih ispalih iz srednjoškolskog obrazovanja, također istražuje programe pojedinih zemalja u suočavanju s izazovom na koji način vratiti ove mlade u obrazovni sustav.

Kada uspoređujemo postotke mladih koji rano napuštaju školovanje i promatramo poziciju Hrvatske u kontekstu svih zemalja Europske unije, možemo vidjeti da je Hrvatska na zavidnoj poziciji u smislu da bilježi najniži postotak učenika koji rano napuštaju školovanje. Detaljnije podatke možemo vidjeti na Slici 1.

Grafički prilaz 1. Ukupan postotak mladih iz EU-a koji rano napuštaju školovanje i usavršavanje po zemljama (Eurostat Statistic explained, 2021)

Pema podacima Eurostata (2021) stopa ranog napuštanja u većini europskih zemalja kreće se u rasponu od 5 % do 15 %. Podatci sa slike za Hrvatsku govore da 2,4 % mladih između 18. i 24. godine niti su u sustavu obrazovanja niti su zaposleni. Dakle, iz navedenog možemo zaključiti da Hrvatska ima najniži postotak učenika koji rano napuštaju školovanje među gotovo 30 zemalja Europske unije. Svejedno, valja naglasiti da se Europska komisija ograđuje od pouzdanosti ovih podataka zbog nedostatne veličine uzorka ili nepostojanja alata za prikupljanje podataka izvan anketnih pokazatelja o radnoj snazi.

Domaća literatura upozorava na nešto drukčiju sliku. Radovi Berc i suradnika (2015) te Baturine i suradnika (2014) također zaključuju da ne postoji ujednačena metodologija praćenja broja mladih koji rano napuštaju školovanje u Hrvatskoj, pa onda ni mjere prevencije koje bi nakon toga uslijedile. Također, Ferić i suradnici (2010), analizom podataka Državnog zavoda za statistiku, zaključuju da u Hrvatskoj otprilike 12 % učenika pojedine generacije nikad ne završi srednju školu. Matković (2010; prema: Baturina, Berc i Majdak) koristeći se podacima Vlade RH o broju učenika ispalih iz sustava obrazovanja u periodu 1998. – 2008. zaključuje da je stopa ispalih učenika između 11 % i 7 %. Isti autor godinu prije Matković (2009) iznosi podatak o 6 % učenika koji rano napuštaju školovanje. Ovaj je podatak nešto bliži procjenama Europske komisije koja 2021. za Hrvatsku iznosi procjenu od 2,4 % ispalih učenika iz obrazovnog sustava, iako valja ponoviti da su podatci Europske komisije za Hrvatsku izneseni „uvjetno“, tj. s upozorenjem da je riječ o nepouzdanom metodologiji, odnosno prekidom vremenskog niza i niskoj razini pouzdanosti.

4. Posljedice ranog napuštanja školovanja

Odluka da se odustane od školovanja za sobom nosi ozbiljne posljedice na daljnji tijek života. Na europskom tržištu rada šanse za zaposlenje onih koji nemaju srednju školu znatno su slabije od šansi obrazovanih pojedinaca (Solga i sur., 2005). Odustajanje od obrazovanja u Hrvatskoj nije prepoznato kao problem iz već navedenog razloga, a taj je da je, u usporedbi sa zemljama EU-a, Hrvatska u zavidnoj poziciji. Međutim, pogriješili bismo kada bismo rekli da nemamo problem jer tih učenika u Hrvatskoj ipak ima i svi oni zaslužuju pažnju i podršku.

Brojna istraživanja pokazuju da teškoće ranog napuštanja školovanja možemo podijeliti u tri skupine teškoća:

Ekonomske teškoće – Inozemna i domaća istraživanja upozoravaju na to da se osobe koje rano napuštaju školovanje suočavaju s većom vjerojatnosti da će biti duže vrijeme nezaposlene (Rumberger i Lamb, 2003), a ako se i zaposle, suočavat će se sa slabo plaćenim, privremenim i rutinskim poslovima (Milas i

sur., 2010). Sam proces tranzicije iz škole na posao izrazito je otežan kod osoba sa završenom samo osnovnom školom (McMillan i Marks, 2003; Rumberger i Lamb, 2003). Što se tiče Hrvatske, Potočnik (2006) upozorava da mlade u Hrvatskoj pogađa visoka stopa nezaposlenosti, a dugotrajna nezaposlenost može ozbiljno usporiti njihovo socioekonomsko osamostaljivanje. Na razini Europske unije, Hrvatska se nalazi pri dnu ljestvice zaposlenih mladih ljudi u dobi 15 – 29 godina. Svega je 41 % navedene populacije zaposleno. Sve su ovo podatci o kojima valja promišljati na način osmišljavanja preventivnog djelovanja unutar hrvatskih škola.

Socijalne teškoće – Osobe sa završenom samo osnovnom školom u riziku su od veće vjerojatnosti isticanja potrebe za socijalnom pomoći (Bridgeland i sur., 2006; Starc i sur., 2006) te prihvaćanja antisocijalnog ponašanja u usporedbi s obrazovanim vršnjacima (Harlow, 2003; Belfield i Levin, 2007). Veći broj istraživanja upozorava na krajnju posljedicu nezaposlenosti, neobrazovanosti, a to je socijalna isključenost (Jahnukainen, 2001; Milas i sur., 2010). Lako se može shvatiti da je ovo samo novo ime za siromaštvo i nezaposlenost, ali je mnogo više od toga. Nije u pitanju samo uskraćenost u materijalnom smislu, nego je riječ o procesu tijekom kojeg osobe postaju marginalizirane u društvu (Milas i sur., 2010). Prema Matkoviću i Štulhoferu (2006), obrazovna je struktura socijalno isključenih osoba takva da je pretežno riječ o osobama sa završenom najviše osnovnom školom. Društveni kontakti osoba koje rano napuštaju školovanje na izrazito su niskoj razini (Milas i sur., 2010).

Posljedice na osobnoj razini – Kada govorimo o posljedicama ranog napuštanja na individualnom, tj. osobnom planu, *Smjernice za uspostavljanje multisektorskog modela sprečavanja ranog napuštanja školovanja u lokalnim zajednicama* (2019) doslovno promatraju mladu osobu koja je ispala iz sustava obrazovanja kao:

„Nesiguran i apatičan pojedinac kojem je smanjena mogućnost zapošljavanja i koji živi od socijalne pomoći na društvenim marginama“ (str. 17, 2019).

Sam čin odustajanja osobe od školovanja može rezultirati općim nezadovoljstvom osobe životom, što uvelike otežava kvalitetu njezina života (Baturina i sur., 2014). Često mladi koji rano napuštaju školovanje ni sami nisu promislili o budućem razvoju događaja nakon izlaska iz sustava obrazovanja. Kao što Leuchovius (2006) upozorava, većina onih koji odustaju prije vremena zapravo nisu ni svjesni posljedica koje će taj čin imati na njihov budući životni vijek. Prema istraživanju Bridgeland i suradnika (2006), 74 % njih izjavljuje da mogu vratiti vrijeme, da bi ostali u školi. Žao im je što nisu bili ustrajni i priveli kraju svoje srednjoškolsko obrazovanje. Najčešće oni sami nisu spremni za izazove s kojima će se suočiti, pa postoji opasnost ako ne naiđu na podršku sustava,

usmjerit će se prema negativnim obrascima ponašanja. Zato smatramo da valja prepoznati ovu populaciju kao dio marginaliziranog stanovništva kojem ćemo pružiti podršku kako bismo im pomogli u teškom životnom periodu.

5. Rizični čimbenici ranog napuštanja školovanja

Niz je različitih čimbenika koji se u literaturi navode kao mogući razlozi zbog kojih učenici rano napuštaju školovanje. Gubbels i suradnici (2019) provode kvantitativnu metaanalizu rizičnih faktora povezanih s ranim napuštanjem školovanja te zaključuju kako su razlozi zbog kojih učenici napuštaju školovanje brojni i vrlo kompleksni jer je odluka o odustajanju često rezultat interakcije niza osobnih i okolinskih čimbenika. Navedeni autori smatraju da bi bilo pogrešno rano napuštanje shvatiti kao trenutni događaj uzrokovan jednim određenim čimbenikom, nego upravo kao razvoj nepovoljnih čimbenika tijekom dužeg perioda. Jasno je da nije riječ o odluci koja se donosi „preko noći“ i da valja detaljnije istražiti proces promišljanja mogućnosti da se odustane od školovanja. Ferić i suradnici (2010) analizom inozemnih istraživanja također zaključuju da je riječ o interakciji niza različitih čimbenika, kao što su loš školski uspjeh, nedostatak motivacije za odrađivanje svakodnevnih školskih obaveza te loša obiteljska materijalna situacija. Stoga je zaključak da se, zbog te slojevitosti, rano napuštanje školovanja ne može promatrati kao nečiji osobni problem, nego upravo kao problem obitelji unutar koje se događa, ali i društveni problem.

Slijedi osvrt na rezultate istraživanja koja su analizirala rizične čimbenike povezane s obitelji, školom i vršnjacima.

5.1. Rizični čimbenici ranog napuštanja školovanja povezani s obitelji

Osoba se razvija tijekom svojeg života na osnovi svojih sposobnosti, ali i pod utjecajem okoline, uže i šire (Bronfenbrenner i Morris, 2006). Možemo se složiti sa stavom da je gotovo nemoguće govoriti o ranom napuštanju školovanja mlade osobe, a izostaviti obitelj, unutar koje ta osoba usvaja određene navike, vrijednosti i stavove. Istraživanje Zečević iz 2018. godine utvrdilo je kako je za sudionike istraživanja upravo obitelj glavni oslonac kada se govori o obrazovanju, pa je stoga vrlo važno imati u vidu potencijalne rizične čimbenike, ali i načine podrške koji bi mogli utjecati na odluku mlade osobe da odustane od školovanja ili nastavi. Pritom su vrlo važni resursi kojima obitelj u kojoj dijete odrasta raspolaže, pa se možemo složiti s Dockeryjem (2013) da su socijalni i ekonomski potencijal obitelji vrlo važan čimbenik za djetetov socijalni i obrazovni razvoj. Onoliko koliko je važno isticati vrijednost podrške roditelja u razvoju djetetovih

socijalnih vještina, toliko se ne može zanemariti i obiteljska financijska situacija kao podloga koja će djetetu omogućiti dostupnost raznih resursa važnih za njegov razvoj. Posebno period adolescencije od roditelja zahtijeva posvećivanje veće količine vremena za razgovor i druge aktivnosti s djetetom, što siromašniji obitelji rjeđe mogu osigurati, posebno kada je riječ o jednoroditeljskim obiteljima (Dragičević i Ljubotina, 2022; Wang i Eccles, 2012).

5.1.1. Odgojni stil roditelja i komunikacija s djetetom

Komunikacija roditelja s djetetom i kompetencije roditelja da konstruktivno rješavaju sve probleme koji mu se u odgoju nameću nije nešto „samo po sebi dano“ svima. Osim što se roditelji često i sami osjećaju nedovoljno spremnima za suočavanje s djetetovim napuštanjem školovanja, nimalo ne olakšava ni okolina koja je katkad sklona „krivce“ vidjeti upravo u roditeljima (Thompson i sur., 2004). Roditeljski stil stoga ima i važnu ulogu u prevenciji napuštanja školovanja. Istraživanje Njagi i Mwanja (2017) među 70 srednjoškolskih učenika prepoznaje važan rizični faktor u obliku neadekvatne komunikacije roditelja s djetetom. Više od 60 % učenika u riziku od ranog napuštanja školovanja izjavljuje da im je stresnije s roditeljima razgovarati o napuštanju školovanja nego o korištenju droga i nasilju. Ovaj nalaz o nedostatno otvorenoj i kvalitetnoj komunikaciji adolescenata i roditelja potvrđuje i Nundwe (2012) u istraživanju koje roditeljsku zaposlenost prepoznaje kao sljedeći rizični faktor. Autor upozorava da roditelji, često zbog prevelike zaposlenosti, ne posvećuju dovoljno vremena djetetu i njihovom odnosu. Doduše, da zaposlenost nije nužno razlog neuključenosti roditelja u odgoj djeteta, utvrdilo je istraživanje koje provodi Kero (2022) te utvrđuje da se nezaposleni očevi u znatno manjoj mjeri uključuju u odgoj djeteta za razliku od zaposlenih očeva.

5.1.2. Obrazovanje i obrazovne aspiracije roditelja te podrška školovanju djeteta

Na koji će način dijete pristupiti obrazovanju, shvatiti obrazovanje kao važan pravac kojem se valja usmjeriti, kako bi se ostvarila bolja kvaliteta života i ostvarenje svojih potencijala, iznimno je važna uloga obitelji. Do navedenih rezultata dolaze u svojem istraživačkom radu Burušić i suradnici (2010). Način na koji roditelji razmišljaju i razgovaraju o obrazovnim temama uvelike će utjecati na ponašanje djeteta i odnos prema njima.

Što se tiče stupnja obrazovanja roditelja mladih, Eurostatovi podatci iz 2014. (Income, Social inclusion and living conditions) izvještavaju o obrazovnoj strukturi populacije u dobi 25 – 59 godina. Iz izvještaja proizlazi podatak da u Hrvatskoj svega 7 % djece niskoobrazovanih roditelja završava fakultete. U pojedinim europskim zemljama (Irska, Finska i Velika Britanija) taj prosjek doseže 18 %. Slični rezultati odnose se i na djecu iz obitelji s teškom financijskom situacijom. Važno je naglasiti ulogu roditelja kao uzora djetetu i možemo se složiti da

obrazovno postignuće mlade osobe u znatnoj mjeri ovisi o obrazovnom statusu roditelja. Ako dijete odrasta u obitelji koja ne cijeni obrazovanje i ne smatra ga važnim za život djeteta, samo to dijete je u većem riziku od doživljavanja školskog neuspjeha, a onda i napuštanja školovanja (Foley i sur., 2009). Neobrazovani roditelji najčešće nemaju kapaciteta da podrže djetetov razvoj u akademskom smislu (Stepanović Ilić i sur., 2015). Istraživanje mladih u Hrvatskoj koje provode Gvozdanović i suradnici (2019) potvrdilo je da je obrazovanje roditelja značajno i pozitivno povezano s postignutom razinom obrazovanja djece. Konkretno, utvrđeno je da je iza visokoobrazovanih mladih osoba tek 10 %, tj. 6 % onih čije su majke, odnosno očevi, najnižeg stupnja obrazovanja. Prema Brajša-Žganec i Merkaš (2010) obrazovanje majke i ukupni životni standard obitelji značajan je faktor kada se uspoređuju mladi sa završenom školom i bez nje.

Valja naglasiti da je uključenost roditelja jedan od najvažnijih čimbenika za uspješan završetak obrazovanja i uspješnost mlade osobe (Cosso i sur., 2022). S tim u vezi zabrinjavaju rezultati istraživanja koje je provela Kero (2022) ispitujući percepciju zadarskih srednjoškolaca o uključenosti oca u njihov odgoj i školovanje. Spomenuto istraživanje pokazalo je izrazito nisku uključenost zadarskih očeva u školovanje djeteta. Pogotovo se to odnosi na posjećivanje roditeljskih sastanaka i odrađivanje informativnih razgovora s razrednikom djeteta. Na uzorku od 470 učenika drugih razreda srednjih škola Zadarske županije utvrđeno je kako više od polovice očeva nikad ili rijetko posjećuje roditeljske sastanke te 71 % njih nikad ili vrlo rijetko odlazi na individualne razgovore s razrednikom.

5.2. Rizični čimbenici ranog napuštanja školovanja povezani sa školom

Rumberger (2020) razlikuje četiri karakteristike škola koje su povezane s uspjehom učenika:

- a) Socijalna struktura škole: karakteristike učenika koji pohađaju školu, posebno njihov socioekonomski status u znatnoj mjeri utječu na usvajanje radnih navika, a onda i na opasnost od ranog napuštanja školovanja.
- b) Organizacija škole: veličina škole (manje škole imaju nižu stopu ranog napuštanja školovanja), lokacija, javna ili privatna škola.
- c) Školski resursi: omjer broja učenika i nastavnika (škole u kojima nastavnici rade s manjim brojem učenika imaju nižu stopu ranog napuštanja školovanja), kvaliteta nastavnog poučavanja i odnos nastavnika i učenika uvelike pridonosi smanjenju napuštanja školovanja.
- d) Školske politike i prakse: općenito klima koja vlada unutar škole. Način na koji učenici doživljavaju da se školska pravila (posebno u vezi s disciplinom) ravnopravno primjenjuju na sve, redovitost pohađanja nastave, izvannastavne aktivnosti prilagođene potrebama učenika.

Ako se u školama ne vodi računa o navedenim karakteristikama škole važnim za uspjeh učenika, onda ove karakteristike mogu postati rizični čimbenici ranog napuštanja školovanja (Rumberger, 2020). Niži socioekonomski status učenika koji pohađaju školu, škole s velikim brojem učenika, neprikladan omjer učenika i nastavnika za kvalitetno provođenje odgojno-obrazovnog rada, te nepovoljna klima unutar škole, sve će se to nepovoljno odraziti na uspjeh učenika.

Kvalitativno istraživanje među učenicima drugog razreda srednje škole koji su u riziku od ranog napuštanja školovanja provode Schmid i suradnici (2021) kako bi utvrdili njihovu procjenu rizičnih čimbenika unutar škole povezanih s napuštanjem školovanja. Tako učenici kao osnovni rizični čimbenik prepoznaju nastavu koja nije orijentirana na kombinaciju teorijskog i praktičnog aspekta, nego je pretežno usmjerena na usvajanje gradiva bez praktične primjene. Istraživanje je također prepoznalo kao rizični čimbenik nedovoljni angažman i uključenost nastavnika u pružanje dodatne podrške učenicima koji imaju poteškoća u savladavanju školskog gradiva. Dodatna podrška nastavnika potrebna je učenicima kako bi se osjećali prihvaćenima unutar škole i iskazali veću motivaciju u odrađivanju svakodnevnih školskih obaveza. Ako program, odnosno kurikulum nije u skladu s potrebama, interesima i preferencijama učenika ili je njihov odabir škole bio neprikladan, veća je vjerojatnost da će to rezultirati smanjenim interesom učenika za nastavak školovanja (Elffers, 2013). Posebna istraživanja upućuju na potrebu za fleksibilnim rješenjima u vezi s učenicima s poteškoćama u učenju te u riziku od napuštanja školovanja. Pravila, protokoli i mjere koje se primjenjuju u takvim slučajevima često mogu biti rizični i upravo ključni faktor u poticanju stvaranja nejednakosti među učenicima, a onda i ranog napuštanja školovanja (Domina i sur., 2017).

Osim organizacije škole, iznimno su važni uvjeti rada te atmosfera koja vlada unutar školskih zidova koja doprinosi ili ne doprinosi tomu da se učenici osjećaju prihvaćenima unutar školskog okruženja (Doll i sur., 2013; Tinto, 2017). Longitudinalno istraživanje među norveškim učenicima provode Haugan i suradnici (2019) te zaključuju kako je unutar školskog okruženja važno preventivnim djelovanjem stvarati osjećaj zajedništva, pripadnosti i privrženosti školi, jer je osjećaj usamljenosti najsnažniji prediktor za napuštanje školovanja. Autori istraživanja, donose rezultate na tragu onih do kojih dolaze Schmid i suradnici (2021), a to je da je percipirana niska razina pružene podrške od nastavnika i ostalog školskog osoblja rizičan faktor za napuštanje školovanja. Kako bi se ostvarili relevantni indikatori učeničkog osjećaja pripadnosti školi (koje je povezano s većom vjerojatnošću za uspješnim završavanjem), potrebno je da se ostvari učeničko uključivanje u dodatne izvannastavne i izvanškolske aktivnosti, sudjelovanje u procesu donošenja odluka i organizaciji školskog života, ostvarivanje pozitivnih odnosa s nastavnicima i vršnjacima (Crispin, 2017).

Iako smo se do sada bavili najčešće prikazanim rizičnim čimbenicima kao rezultatima brojnih istraživanja, u sljedećem odjeljku posvetit ćemo se suvremenijem pristupu problemu, perspektivi koja je proizašla iz školske suvremene prakse. Riječ je to tome da se primijetilo da niti su svi učenici koji napuštaju školovanje lošega školskog uspjeha niti imaju vidljivo prisutne do sada navedene rizične čimbenike. Govorimo o učenicima visokih očekivanja, koje je teško prepoznati na vrijeme i prevenirati moguće neželjene posljedice.

5.3. *Studyholizam* – novi rizični čimbenik ranog napuštanja školovanja

Cam i suradnici (2014), ali i stručni suradnici-praktičari, upozoravaju na to da je pred odgojno-obrazovnim ustanovama novi izazov proširivanja konteksta prepoznavanja učenika koji su u riziku od ranog napuštanja školovanja, i to među učenicima visokih očekivanja kod kojih je prisutan perfekcionizam. U suvremenoj literaturi pojavljuje se termin novoga potencijalnog poremećaja, tzv. *studyholizam* (Loscalzo i Giannini, 2019). Riječ je o potencijalnome novom kliničkom stanju, karakteriziranom opsesivno-kompulzivnim simptomima koji se manifestiraju kao visoki ili niski angažman za učenje do te mjere da ometaju obavljanje ostalih aktivnosti. Prema tvrdnjama navedenih autora, riječ je više o opsesiji nego o ovisnosti o učenju, kao poremećaj povezan s opsesivno-kompulzivnim simptomima. S ovim je ponašanjem u velikoj mjeri povezan izraziti osjećaj odgovornosti i savjesnosti (Andreassen i sur., 2014; prema: Loscalzo i Giannini, 2019). U krajnjem obliku ovakvo osjećanje i ponašanje može rezultirati izbjegavanjem situacija koje su povezane sa školom i učenjem. Ono što je posebno specifično jest činjenica da se s ostvarenjem pozitivnog rezultata ne događa zadovoljstvo i relaksacija jer osoba nikad nije potpuno zadovoljna i stalno je prisutan osjećaj da se moglo nešto bolje odraditi i da je čekaju druge obaveze kojima mora prionuti što prije.

Loscalzo i Gianni (2020) izradili su Upitnik (SI-15) za mjerenje ovog poremećaja koji se sastoji od, primjerice, sljedećih tvrdnji:

Učim puno više nego što je potrebno. Pokušao sam smanjiti količinu vremena koju posvećujem učenju, ali nisam uspio. Često se osjećam tjeskobno ili nervozno zbog problema povezanih s učenjem. Ne mogu se opustiti od brige oko učenja. Imam brige vezane za učenje čak i kada ne učim (npr. na odmoru, kada se bavim sportom...). Osjećam se preopterećeno zbog svih stvari koje moram odraditi.

Samim time što je *studyholizam* povezan s brigom i anksioznošću (Loscalzo, 2021), preporuka je autora da mjere prevencije unutar škola budu usmjerene na smanjenje težnje perfekcionizmu te razvijanje učeničke vještine upravljanja

vremenom i organizacijom. Stoga škole imaju zadaću osmišljavanja preventivnih programa koji su usmjereni na promociju mentalnog zdravlja učenika sa svrhom poticanja osjećaja osobnog zadovoljstva koje neće biti povezano s akademskim uspjehom.

Loscalzo (2023) također upozorava na problem suvremenih škola koje su pretežno usmjerene na poticanje kompetitivnosti, a sve manje razvijaju osjećaja zajedništva i suradnje među učenicima iste ili različitih škola. Sve je više ovih upozorenja i od praktičara.

Kada govorimo o hrvatskom školskom sustavu, nastavnici se, katkad u najboljoj namjeri da sustignu ishode zadane predmetnim kurikulumima, teško okreću kreativnim metodama rada. Ovaj strogi formalni kontekst učenike navodi da razmišljaju o ocjenama kao jedinome važnom cilju koji treba postići, bez uvažavanja osobnih interesa i potencijala, što nerijetko rezultira razvojem anksioznosti kod učenika, te povećava vjerojatnost za ranim napuštanjem školovanja (Sempio i sur., 1999, prema: Loscalzo, 2023). Često učenici velik dio svojeg vremena posvećuju učenju, ali s pomoću neefikasnih metoda, što za posljedicu nema očekivani školski uspjeh i očekivani napredak. Pritom valja naglasiti da je pogrešno zaključiti kako je tu riječ samo o učenicima nižih kognitivnih sposobnosti, loših ocjena, teškoga obiteljskog socioekonomskog statusa. Istraživanje Renzulli i Park (2000) upozorava na to da je od ukupnog broja učenika koji napuštaju školovanje gotovo 20 % darovitih.

6. Uloga pedagoga u preveniranju problema ranog napuštanja školovanja

Veliki potencijal za stvaranje povoljnih čimbenika za razvoj učenika unutar škole te razvoj osjećaja privrženosti školi, a onda posredno i smanjenje mogućnosti za rano napuštanje školovanja vidimo u realizaciji izvannastavnih aktivnosti. Prihvaćamo stav Poštrak i suradnika (2020) koji prepoznaju stručne suradnike u školama kao presudne dionike u stvaranju potencijala kreativnosti kod učenika. Budući da se svakodnevno suočavaju s problemima škole i upućeni su u potrebe učenika, smatramo da je na njima jedan veliki dio odgovornosti i mogućnosti za djelovanjem i realizacijom izvannastavnih aktivnosti. Kada govori o važnosti izvannastavnih aktivnosti u radu pedagoga s mladima, literatura naglašava važnost primjene upravo kreativnih metoda (Poštrak i sur., 2020). Pritom je ključno uključiti učenike u planiranje i pripremu aktivnosti koje su njima namijenjene. Pri planiranju aktivnosti za rad s mladima, pedagog ne pristupa radu na način da daje gotove rezultate, nego više kao osoba koja priprema sredinu za učenje. Na taj se način među stručnim suradnikom i učenicima razvija odnos suradnje i povjerenja, odnos koji nije nametnula odrasla osoba koja jedina zna odgovore. Kada ističemo preporuku za ovakvu vrstu suradnje

pedagoga i učenika, oslanjamo se na rad Crispina (2017) prema kojem sudjelovanje u izvannastavnim aktivnostima može znatno pomoći u smanjenju stope ranog napuštanja školovanja. Svakodnevno iskustvo rada s djecom i mladima pokazuje koliko ustaljene metode rada (obično grupnog rada ili individualnog kada se ciljano razgovara o problemima koji su već prisutni) ne dopiru u esencijalnom smislu do djece koja su u riziku niti su konstruktivne same po sebi. Svrha je rada s djecom i mladima prepoznati njihove potrebe i osobne interese, otvoriti im mogućnost da ih izraze, kako bi se tijekom tog procesa stvaralo okruženje povjerenja, sigurnosti i privrženosti te povjerenje u njihove unutarnje snage (Odak, 2008). Da bi se to postiglo, kreativnost i otvorenost pedagoga k novomu i neistraženomu je nužna, pritom imajući u vidu potrebe i želje mladih (Poštrak, 2020). Smatramo da su njihove potrebe, njihovi interesi i talenti početna točka od koje valja krenuti kada se planira izvannastavna aktivnost. Ono što je posebno važno jest promatrati mlade u riziku kao vrijedan resurs, a ne toliko kao problem ili neprilagođenu i letargičnu skupinu (Ilišin, Radin, 2007). Svrha je izvannastavnih aktivnosti svojevrсно ublažavanje izloženosti mladih riziku, primjerice marginalizaciji, isključivanju ili lošim međuljudskim odnosima (Poštrak, 2020). Pokazivanjem poštovanja prema mladima te pružanje podrške i prihvaćanje njih onakvima kakvi jesu stvaramo odnos povjerenja. Drugi put pokušaja stvaranja odnosa, ali ne onog konstruktivnog, jest onaj koji se češće nalazi u praksi, u kojem ih kritiziramo i moraliziramo, putem odbijajućih stavova na koje upozoravaju Flaker i suradnici (2005). To je put koji valja napustiti.

Da su stručni suradnici, pedagozi, važna karika u lancu prevencije ranog napuštanja školovanja, smatramo da ne treba posebno dokazivati. Prisutni su u gotovo svim hrvatskim školama i imaju cjelokupnu sliku o tome kako napreduju učenici određene škole. Ono što smatramo da nedostaje u hrvatskim školama jest veća prepoznatljivost pedagoga kao nositelja izvannastavnih aktivnosti sa svrhom preveniranja ranog napuštanja školovanja.

6.1. Praktični primjer preventivnog programa unutar škole

Jedan od primjera uključivanja učenika u participativno akcijsko istraživanje s temom odabranom od učenika prikazuje rad Kero (2022) u kojem je opisano provedeno participativno akcijsko istraživanje s učenicima srednje škole tijekom kojeg su učenici putem *photovoice* metode i provedene fokus-grupe s temom *Stres u školi* dobili priliku da ih se čuje. Osim što su dobili priliku osmisliti temu istraživanja i aktivno sudjelovali u provedbi čitavog procesa, imali su također priliku prezentirati rezultate fokus-grupe svojim nastavnicima kako bi ih dodatno senzibilizirali za svoje probleme s kojima su se suočili tijekom COVID pandemije. Budući da se jedno duže vrijeme tijekom pandemije nastava održavala na

daljinu, učenici su se suočili s problemom osamljenosti jer su izgubili školu kao prostor za druženje s vršnjacima. Zajedno su osmislili i kreativni način rješavanja problema i smanjenja stresa čiji je okidač tada bio detektiran pandemijom bolesti COVID-19, što je rezultiralo nemogućnošću druženja uživo. Posebno se to u negativnom smislu odrazilo na učenike iz ruralnih sredina koji su ostali bez socijalnih kontakata uživo jer u mjestu u kojem žive nisu imali vršnjake za druženje. Rješenje su pronašli u organiziranim *online* druženjima subotom (MisliOC online klub) na koja su pozivali razne goste povezane s odabranim temama i izmjenjivali se u ulozi voditelja. Da bi se sve ovo ostvarilo, potreban je stručni suradnik koji će stvoriti uvjete da se mladi organiziraju i pružiti im podršku u realizaciji vlastitih kreativnih ideja.

7. Zaključak

Kao što smo mogli vidjeti, u Hrvatskoj ne postoji sustavno praćenje učenika koji rano napuštaju školovanje, pa se stoga i ne zna koji je broj takvih učenika. U vezi s procjenom broja učenika koji napuštaju školovanje u hrvatskom školskom sustavu, možemo se osloniti samo na okvirne pokazatelje, imajući u vidu da to nije realna slika pravog stanja. U skladu s time, jedan od ciljeva ovog rada jest upozoriti na potrebu vođenja evidencije da bi se dobila jasna slika i promišljalo o koracima koje valja poduzeti kako bi se spriječile negativne posljedice ranog napuštanja školovanja. Upravo posljedica ne-vođenja sustavne evidencije u hrvatskim školama rezultira time da ne postoje ni organizirani mehanizmi podrške mladima i njihovim obiteljima. Iako je broj učenika u Hrvatskoj koji rano napuštaju školovanje manji od broja u većini europskih zemalja, ovo je mali doprinos tezi da to ne znači da ih valja ignorirati kao da ih uopće nema i da treba promišljati o edukaciji odgojno-obrazovnih djelatnika i stručnih suradnika u hrvatskim školama.

S obzirom na brojne negativne posljedice ranog napuštanja školovanja, možemo se složiti da je ova skupina mladih ljudi posebno ranjiva te da je riječ o skupini kojoj je potrebna sustavna podrška društva. Poremećaj pod nazivom *studyholizam* upozorava nas na to da se rano napuštanje školovanja ne odnosi samo na učenike lošega školskog uspjeha i rizičnoga socioekonomskog statusa. Brojne su poteškoće na koje nailazimo u bavljenju ovim problemom. O uzročnim čimbenicima i posljedicama za mlade ljude već smo govorili, a na kraju ćemo još upozoriti na problem povezan s obrazovanjem kadra koji radi u školama s mladima. Riječ je o stručnim suradnicima. Obrazovanje stručnih suradnika već na fakultetskoj razini smatramo ključnim početnim korakom preveniranja ranog napuštanja školovanja. Kada pišu o obrazovanju budućih pedagoga i razvoju njihovih profesionalnih kompetencija, Bodlović i Čavar (2012) naglašavaju

važnost sustavnog razvijanja sposobnosti refleksije koja otvara prostor promišljanju svakodnevnoga odgojno-obrazovnog iskustva. Pritom je neizostavno povezivanje i dopunjavanje teorijske osnove s iskustvenim znanjem.

Konačan je stav autorice rada da se u Hrvatskoj problemu ranog napuštanja školovanja itekako treba posvetiti, i to na trima razinama: kvantitativnoj razini – pokušaju uspostavljanja ujednačene metodologije u svrhu sustavnog praćenja broja učenika unutar obrazovnog sustava; druga razina uključuje provedbu kvalitativnih istraživanja kako bi se mladim ljudima koji su ispali iz sustava obrazovanja dala prilika da ispričaju svoju stranu priče; posljednja je razina praktične naravi u smislu osmišljavanja preventivnih programa ranog napuštanja školovanja u Hrvatskoj.

8. Literatura

1. Baturina, D., Berc, G. i Majdak, M. (2014). Nevidljiv problem – stvarni rizik: ispadanje učenika iz srednjoškolskog obrazovanja. *Revija za socijalnu politiku*, 21 (1), 43–67.
2. Berc, G., Majdak, M. i Bežovan, G. (2015). Perspektiva stručnih suradnika o ispadanju učenika iz srednjih škola kao novom socijalnom problemu. *Revija za socijalnu politiku*, 22 (1), 1–31.
3. Biggart, A. i Kovacheva, S. (2006). Social Change, Family Support, and Youth Adults in Europe. *Directions for Child and Adolescent Development*, 113: 49–61.
4. Bodlović, A. i Čavar, S. (2012). Povezivanje teorije i prakse – temelj obrazovanja budućih pedagoga. *Ekvilibrij*, 1, 1–8.
5. Bouillet, D., Uzelac, S. (2007). Osnove socijalne pedagogije, Zagreb. Školska knjiga.
6. Cam, Z., Deniz, K. Z., i Kurnaz, A. (2014). School burnout: Testing a structural equation model based on perceived social support, perfectionism and stress variables. *Education and Science*, 39 (173), 310–325.
7. Crispin, L. M. (2017). Extracurricular participation, “at-risk” status, and the high school dropout decision. *Education Finance and Policy*, 12, 166–199.
8. De Witte, K., Cabus, S., Thyssen, G., Groot, W. i van Den Brink, H. M. (2013). A critical review of the literature on school dropout. *Educational Research Review*, 10, 13–28.
9. Ilišin, V. i Radin, F. (2007). Mladi: problem ili resurs.
10. Kero, A. (2022). Participativno akcijsko istraživanje u školi – upotreba metode photovoice. *Odgojno-obrazovne teme*, 5 (1), 83–107.
11. Kero, A. (2022). Učenička percepcija uključenosti očeva u njihov odgoj: primjer zadarskih srednjoškolaca. *Odgojno-obrazovne teme*, 5 (2), 81–108.
12. Leuchovius, D. (2006). The Role of Parents in Dropout Prevention: Strategies that Promote Graduation and School Achievement. Parent Brief. National Center on Secondary Education and Transition (NCSET), University of Minnesota.
13. Loscalzo, Y., Giannini, M. (2019). Heavy study investment in Italian College students. An analysis of Loscalzo and Giannini’s (2017) studyholism comprehensive model. *Frontiers in Psychiatry*, 10, 489.

14. Loscalzo, Y., Giannini, M. (2022) When studying becomes an obsession: The Studyholism Inventory – Extended Version (SI-15). *Curr Psychol* 41, 6867–6879.
15. Matković, T. (2010). Obrazovanje roditelja, materijalni status i rano napuštanje školovanja u Hrvatskoj: trendovi u proteklom desetljeću. *Društvena istraživanja – Časopis za opća društvena pitanja*, 19 (108 + 109), 643–667.
16. Odak, I. (2008). Vlasta Ilišin, Furio Radin (ur.) *Mladi: problem ili resurs* Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 2007., 333 str., *Sociologija i prostor*, 46 (2 (180)), 203–208.
17. Potočnik, D. (2006). Obrazovni resursi i zapošljavanje mladih. U: V. Ilišin (ur.), *Mladi između želja i mogućnosti: položaj, problemi i potrebe mladih Zagrebačke županije* (str. 93–139), Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Zagrebačka županija.
18. Poštrak, M., Žalec, N. i Berc, G. (2020). Socijalna integracija mladih u riziku od ispadanja iz sustava obrazovanja: rezultati slovenskog programa Projektno učenje mladih odraslih. *Revija za socijalnu politiku*, 27 (3), 287–307.
19. Rumberger, R. W. (2011). High school dropouts in the United States. In *School dropout and completion* (pp. 294-275). Springer, Dordrecht.
20. Rumberger, R. W. i Lamb, S. P. (2003). The early employment and further education experiences of high school dropouts: A comparative study of the United States and Australia. *Economics of education review*, 22 (4), 353–366.
21. Rumberger, Russell W. (2020) The economics of high school dropouts. *The economics of education*, 149–158.
22. Solga, H., Stern, E., von Rosenblatt, B., Schupp, J. i Wagner, G. G. (2005). The measurement and importance of general reasoning potentials in schools and labor markets. *Pre-Test Report. Research Notes*, (10).
23. Zečević, I. (2018). Lokalno akciono istraživanje o razmjerama i uzrocima napuštanja obrazovanja, Save the children za sjeverozapadni Balkan.

SHOULD WE TALK ABOUT THE DROPOUT PHENOMENON IN CROATIA?

Abstract

While in the European and world context the problem of students dropping out of the education system is recognized as a significant social problem, in Croatia there is no discussion on this topic. According to Eurostat (2021), Croatia records the lowest rate of students who drop out, but it should be borne in mind that in Croatia there is no systematic monitoring of this population and an uneven methodology is used. We believe that the problem is insufficiently recognized and researched. Although students at-risk are identified as those with poor school performance and who come from difficult socioeconomic family circumstances, experience from practice and research indicate that sometimes it is not about students with poor school performance. Educational institutions face a new challenge and it relates to expanding the context of identifying potential “dropouts” in such a way that the focus is extended to students with high expectations, with perfectionism and thus the risk of developing anxiety and dropping out of the educational system. The term studyholism appears in contemporary literature (Loscalzo, Giannini, 2021). It is a potential disorder that manifests itself as an excessive and uncontrolled motivation to learn to the extent that it interferes with the performance of other activities (social life, not enough sleep...). Schools are faced with the challenge of continuous reflection and implementation of preventive programs aimed at promoting mental health in order to shift the focus with grades to other areas of personal development. The aim of this paper is to start a discussion about the so-called the dropout phenomenon in Croatia, about the possibilities of introducing a uniform methodology of monitoring students until the moment of obtaining a certificate, and pointing out the stereotype that, as a rule, it is about students with bad grades.

Keywords: monitoring methodology, causes and consequences of dropout, preventive programs, studyholism